

Даница АНДРЕЈЕВИЋ

ПАНОРАМА САВРЕМЕНЕ СРПСКЕ ПОЕЗИЈЕ КОСОВА И МЕТОХИЈЕ

Аутор у раду говори о „новом таласу“ српског песништва, започетог у другој половини 20. века појавом Р. Николића, Л. Вучковића и Р. Златановића.

У најбољим својим остварењима, они су постали део значајних достигнућа савремене српске поезије, што, нажалост, није вредновано шире у књижевној критици.

Кључне речи: српско песништво, митско наслеђе, модерни сензибилитет

Савремено поетско биће које се одражава у стваралаштву песника Косова и Метохије у другој половини XX века представља језгро песника које носи „нови талас“ српског песништва започет појавом Раде-та Николића, Лазара Вучковића и Радослава Златановића и сада се, у дијахронијској перспективи, указује као панорама вредног и самосвојног лирског организма овог геопоетичког сегмента српске поезије. Савремени песници Косова и Метохије су на темељима архајских представа и митова косовског тла градили, и још граде, на језичком, семантичком и структурном плану, неконвенционалну поезију ослобођену језичког либида. Својим усвајањем традиције, саборног умља, базичне меморије примарне имагинације, али и освајањем модерног сензибилитета, они су, у најбољим својим остварењима, постали део значајних достигнућа савремене српске поезије уопште. То, нажалост, није вредновано шире у књижевној критици, будући да је интерес за косовску културу растао и опадао зависно од трагичних догађаја последњих деценија и од њиховог историјског и политичког расплета.

Тематски и суштински, поезија песника Косова и Метохије везана је за дух и самосвест српског народа на Косову, за сакрално и све-

товно наслеђе и баштину, али и за модерне феномене и сензације крајем века. Далеко од тога да буде свесна тенденција или лирски поетички програм, ово косовско опредељење природни је конституент поетског света ових песника. Новомитско поетско ткиво савремене српске поезије Косова и Метохије интензивира и генералише суштаствено питање опстанка српског народа на косовској земљи, родитељки и сачуватељки, а након удара – изгона оставља питање Косова као питање изгубљене Итаке или Атлантиде које треба сачувати. Косово је у српској свести и литератури примордијални појам који сеже дубље у прошлост него само његово одређење Бојем и даље у садашњост него што је наше данашње бављење њиме. Ниједна уметност није тако упорно национална као поезија, вели Томас Стерн Елиот.

Приликом сучељавања са оваквом, условно речено ангажованом поезијом неородољубивог типа, која се атавистички окреће прошлости иницирана сталним актуелизовањем те теме, намеће се питање да ли је то талас помодарства, новокомпонованог родољубља, накнадног православља, васкрсавање славјанства ради језичких иновација или је то писање о Косову морање, императив времена пред сталном опаком стварношћу и несрећом коју смо живели и коју живимо. Песници попут С. Ракитића, Рајка Петрова Нога и Ђорђа Сладоја такође се обраћају генским српским темама одговарајући на два питања – оно Бранка Миљковића „Да ли ће слобода знати да пева као што су сужњи певали о њој?“ и Мартина Хајдегера „Чему песници у оскудном времену?“ Намеће се питање теоријске природе – колико акутна тема и идеолошка ангажованост могу ући у поезију а да естетика писца остане веродостојна – да ли и када је документарно у служби имагинативног? Одговор је, наравно, сложен, али углавном зависи од степена развијености лирског талента и снаге „запретане митологије аутора и метафизичког квалитета трагичног“, како вели Ролан Барт, односно емоције, артизма и каквоће и нарави властите лирске пројекције света.

Упркос мотивској и тематској једнакости круга песама косовског опредељења, у српском песништву Косова и Метохије постоје бар две важне линије. Мада се ради само о форми стиха, оне нису само технички различите, већ одражавају две поетолошке и структурне вокације суштински различите – ону која римом хоће да врати „матерњу мелодију“ и ону која остаје при слободном стиху мада ниједан стих није саввим слободан за песника. Понекад и једна и друга форма стиха бива

заступљена код једног песника. Најуспелије су, наравно, оне лирске творевине које нису сасвим демистификовале тему Косова али ни биле апологетске у истицању безусловности мита, већ су у поетском процесу твориле колаж предметне и представљене, уметничке стварности и естетичког времена.

Млада поезија о древном Косову моделирала је своју легендарну основу и у здраву, од наноса ослобођену легенду унела наше време, које је опевавало драму Косова. Велики Црњански је говорио да од племенског треба узети оно најбоље, што не пречи развој уметности и напредак литературе.

Осим Косова, у савременој српској поезији, осим понешто љубавне и дескриптивно-симболичне лирике, нема посебног заједничког именитеља, манифеста или књижевног правца и „изма“. То је занимљив збир различитих песничких ега у коме би се пре могли наћи трагови утицаја и дотицаја с поезијом која се ствара у свету него у бившој Југославији или садашњој Србији и Црној Гори. Тежња за новим видом поезије и самосвојним путевима језичке деканонизације одвела је ове песнике у воде различитих експресија, од отпевања народној пемарици до бизарних језичких опита зарад оригиналности по сваку цену и херметичности која би покрила недостатак имагинације.

Песници Косова и Метохије друге половине XX века нису досад истраживани систематично у књижевној критици. Спорадични и пригодничарски предговори и рецензије, новинска критика и прикази ни изблиза не дају праву слику валидности и аксиолошког поретка овог литерарног жанра. Зашто је изостала релевантна валоризација и оцена ове поезије? Са књижевноисторијског становишта, питање афирмације и вредновања поезије из такозваних мањих средина условљено је бројним заблудама, отпорима и уверењима о маргиналности књижевности „из провинције“. Скрајнутост косовских песника појачана је након изгона из нашег хронотопа, након укидања утопије места и урушавања наше есенције и егзистенције. Смер упознавања стваралаштва из малих средина, као и из малих култура и језика иде иначе према већим центрима и већим културама, са мање или више успеха.

Косовским писцима су се, наравно, највише бавили косовски критичари и професори књижевности. Након пионирске књиге Радомира Ивановића посвећене савременој српској књижевности на Косову, приказа Владете Вуковића и Драгана Стојадиновића, Слободан Ко-

стић објављује „Новију српску поезију на Косову“. Претходили су јој зборници „Млађа српска поезија Косова“ (Урошевац, 1971) и „Савремена српска књига Косова“ Д. Стојадиновића (Београд, 1973). Моја маленкост се као аутор може похвалити двема књигама посвећеним косовским литератама: „Портрети косовских писаца“ („Јединство“, Приштина, 1988) и „Антологија косовско-метохијске поезије 1950–1995“ („Нови свет“, Приштина, 1997).

Може се рећи да су српски песници Косова нашли своје лице, да слободно парафразирамо наслов познатог Пиранделовог романа, у окриљу књижевног часописа „Стремљења“ и своју прву књигу објавили у издавачкој делатности „Јединства“, касније названој „Григорије Божовић“, или у „Новом свету“ у Приштини. Правећи своју хронику дешавања, еволуције и развоја појединих песника као критичар, рецензент, промотор и учесник у разним жиријима могу рећи да се велики број потенцијалних младих песника који су објавили само једну збирку изгубио или у овим догађајима или у остваривању у другим срединама или у стваралачкој малаксалости. Они који су остали маркери нове метафизичке одбране против нове апокалипсе представљају део лирске панораме, сваки понаособ аутономан и значајан, чини се сада више него пре неколико година, будући да је неколико правих песника већ објавило нове збирке, сабрало своје лирске кости као болани Дојчин и запевало у континуитету, чак вредносном успону своје креације.

Хронолошки, та лирска линија иде од Радета Николића, родоначелника послератне косовске поезије и његове збирке песама „Сенке“ (Београд, 1951). Као први главни и одговорни уредник „Стремљења“ и преводилац са чешког језика био је иницијални културолошки стожер косовске поезије. Његова лирика је згуснута егзистенција прошлости, садашњости и могуће пројекције будућности, још неоптерећене наговештајима косовске несреће.

Неороматичарски замах косовска поезија добија с недавно преминулим Владетом Вуковићем, критичарем и професором чији обимни опус од двадесетак књига и преко хиљаду библиографских јединица говори о продуктивности и неуморној креативности овог ствараоца. Његова поезија се наслања на златно доба српске модерне с почетка века, али и на модерније сензације и феномене. Истовремена ведрина и меланхолија овог певања класична је и модерна и у неколико песмама достиже густу мисао и дубоку лирску акупунктуру.

Следећи по старешинству је Александар Деспотовић, који је оснивач и инспиратор два значајна клуба косовскомитровачких песника. Развијајући се од декоративног краснописа поезије до сведених духовних симбола светопоља, у краткој лирској форми и експресивном језику, Деспотовић осваја и очувава своју лирску дикцију узнемирену песничком упитаношћу о опстанку и смислу трајања на Косову.

Покојни Љуба Поповић је унео у савремену српску поезију Косова тихи глас сведене насушне речи, лирски минимализам, питање апсурда и проблем самоће човека у свету. Он такође води дијалог с предањем и српским иконикама на Косову, људски оправдано и поетски сугестивно, малим темама и великим истинама, тајним лирским заносом без еуфорије и промишљеним језиком.

Радослав Златановић је, уз Даринку Јевић, синоним препознавња косовске поезије у ширим оквирима. Песник од формата, зачетник модерније форме стиха, сав од хедонистичке радости певања и живљења, руралне инсценације у својој лирици, он је представио острашћену мисао о земљи и жени као основ своје поетике. Час књижевни, час дијалекатски, час колоквијални језик ове поезије је у сва своја три вида крворођени, срочен на високој температури емоција, експресиван и заносан, модеран и старински у исти мах. Овај песник се налази на завидној висини поетског лука савремене српске поезије Косова и Метохије.

Прави модернистички бард српске поезије југа је рано преминули Лазар Вучковић. Значај његове књижевне појаве и снага најављеног лирског талента неоспорни су. Вучковић се мање или најмање од свих везивао за садржаје косовског опредељења јер је стварао у време космополитизације и мирнијег живота на југу. Он се својом јаком метафоризацијом изјаснио као ученик неоспорног узора – Бранка Миљковића, и сам наслутивши свој слични трагични и рани крај. Особеност лирске имагинације овог песника, сливност мисли и емоција у најбољим песмама – сведоче о могућностима и висовима до којих би он вероватно дошао у даљем лирском зрењу које је дисовски прекинуто овој утопљеној души.

Петар Сарић, мада више познат као прозни писац, створио је неколике значајне песме које припадају типу менталне, мисаоне лирике везане за косовске светиње и духовне маркере, али које носе и универзалне поруке лирског чина. Линијама духовности и метафизике у овој поезији, кодирање духовних значајки, поларизовање светлости и звука

у поезији, то су освојене поетске ситуације Петра Сарића, песника заљубљеног у тајну и лепоту сваке врсте.

У поезији Стоиљка Станишића запажа се редукована лирика која тежи изворности и језик настасијевићевске нарави, зарођен у завичај и онтолошку тајну. Песник наизглед грубе сеоске стварности, који цени поетску функцију дијалекта, занима се за рубне егзистенције. Духовно високи кодови лирике Стоиљка Станишића и његово одлично познавање књижевног и варијантног језика који одгонета сфингу постојања и певања, сврставају га у најзначајније српске песнике Косова и Метохије.

Озбиљну и респектабилну поетску појаву представља Радомир Стојановић. Он одлично користи вредност симбола и стилизације лирске слике у чијем је центру дом, кућа, Косово. Унутрашњи свет ове поезије је затворен, али у себи слободан, драматичан, динамичан и анимира стигму битисања на Косову, а својом последњом збирком и ван Косова, само у географском смислу. Стојановић је непорециво пронашао свој зрели, софистицирани поетски израз који се потврђује у поезији новомитских садржаја, једној од најубедљивијих на косовским матрицама.

Моша Одаловића обично сматрају песником за децу. Он то и је сте и то један од најбољих, ако уопште прихватимо овакво жанровско одређење. Мошо Одаловић је и песник чија врло духовна и врло духовита структура стиха, углавном римованог, достиже препознатљиву лирску физиономију, мудро-хуморну и наивно-озбиљну, која се последњих година XX века бави, поред игре и хуманистичког опредељења, и губитком Косова. Његове песме се емотивно памте, занатски цене и естетички промишљају.

Најзначајнији песник је свакако Даринка Јеврић, косовска лирска кнегиња, с ореолом средњовековља и савремености у поезији. Својом истинском емоцијом и славјанском нерабљеном лексиком, она повезује два пола свог израза – исповедни и универзални. Нежна и горда молитва за човека слична оној код Десанке Максимовић, казује да се ради о косовској Јефимији и о врсном песнику раскошне, барокне форме. Јеврићева пише, како рече Матош, мало али расно, антологијски, и у оквирима савремене српске поезије уопште није довољно вреднована, процењена сразмерно висовима њене лирике.

Ратко Поповић представља посебни поетски сензибилитет у расту од апстрактног до завичајног језика, до силаска у темељ, где спо-

знаје „страоре“ нашег урушавања и патње. Големо косовско биће пулсира у овој поезији. Спој актуелног и традиционалног у овој поезији је природан, у органском садејству и успешном лирском именовању идеја и представа. Реинкарнирајући Косово и народни језик и после негдашњег удара, Поповић остаје достојан и веран идеји косовског опредељења.

Модернизам Мирка Жарића је истински пустолован, али и мисаоно прожет. Разоривши класичну форму којој су склони многи други косовски песници, Жарић је објавио само две али врсне збирке песама. На тамном баналистичком и какофонијском плану његове поезије оцртавају се врло необични поетски свици песника од истинског нерва. Поетика ругобе, апсурд постојања, трагање за метафором хаоса веродостојни су лирски модус овог песника.

Сличном, готово анархистичком лирском опредељењу модернитета припада и Благоје Савић са својим надреалним поетским сликама и аутентичним лирским гласом. Готово самоникло, без песничких угледања, Савић развија своју мистику и енергију речи, своју зачудност и онеобиченост. Од херметизма до банализма, у конфликтном односу са светом, Савић нуди своју трансценденталност која је оригиналног и вредног кова. То је песник који мења своју лирску слику из збирке у збирку и који сазрева сјајним лирским наумом.

Слободан Костић гради своје духовне спирале из наука песничких корена, жилишта, а последњих година из црквене поезије. Костић је трагао за језиком себара и меропаха који има модеран призив и за суштином наше духовности у поезији која ће бити разумеваач и поштовалац истине. Креирајући своју песму као кључ, као кост језика, дошао је до божјег апсолута чиме се његова поезија упостојила још више у косовску земљу као њен вредносни и спиритуални стожер.

Песник који је певао све боље и фундаменталнијим лирским гласом је Милорад Ивић. Имајући храмовни однос према традицији и Косову, а истовремено једну симболизацију која тај однос модернизује, Ивић је постао култивисани рапсод који има самосвојан глас у контрапункту косовске поезије.

Непоменути песници, мада не мање значајни за ову поетску панораму – Даринка Вучинић, Љубиша Рајковић, Светислав Влаховић, Радослав Стојановић, Милица Јефтимијевић Лилић, Драган Костић, Милош Ђорђевић, Милоје Дончић, Драган Ничић Циноберски, Драги-

ша Бојовић, Зоран Николић, Живојин Ракочевић, Милан Михајловић, Јера Раденковић и остали, у дијахроном сагледавању, значе даље сугестивно присуство косовског лирског идиома и обезбеђују књижевносторијску еволуцију наше поезије.

Danica Andrejević

AN OVERVIEW OF THE CONTEMPORARY SERBIAN POETRY
IN KOSOVO AND METOHİJA

The beginning of contemporary Serbian poetry in Kosovo and Metohija that emerged in the second half of the twentieth century is most faithfully exemplified in the works of Rade Nikolić, Lazar Vučković, and Radoslav Zlatanović. From this chronological distance, this movement proves itself as an idiosyncratic, and valuable lyrical organism that entirely originated in the geo-poetical milieu of Kosovo and Metohija. These poets were grounded in the archaic images and representations of the all-pervasive cultural heritage of Kosovo Serbs, but they succeeded in creating a new and original verbal and semantic matrix of their liberated poetic libido. This mixture of the tradition and modern sensibility put them on the map of most valuable enterprises of the Serbian poetry after the Second World War. Unfortunately, this was largely under-researched in our historical and critical practice.

Key words: Serbian poetry, Mythical legacy, Modern sensibility